

ŞAĞIRDYÖNLÜ TƏHSİL: NƏZƏRİ YANAŞMALAR, AZƏRBAYCAN TƏCRÜBƏSİ VƏ ADA MƏKTƏBİ MODELİ

HƏSƏN HÜSEYNLİ

Fizika üzrə fəlsəfə doktoru, ADA Məktəbinin fizika müəllimi.

E-mail: hyhuseynli@ada.edu.az

<https://orcid.org/0009-0007-1663-412X>

Məqaləyə istinad:

Hüseynli H. (2026). Şagirdyönlü təhsil: nəzəri yanaşmalar, Azərbaycan təcrübəsi və ADA Məktəbi modeli. *Azərbaycan məktəbi*. № 2 (715), səh. 35–42

DOI:

10.30546/32898065.2026.2.0175.14

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 28.01.2026

Qəbul edilib: 03.04.2026

ANNOTASIYA

Məqalədə şagirdyönlü təhsilin əsas nəzəri yanaşmaları və Azərbaycan təhsil sistemində bu konsepsiyanın formalaşması və tətbiqi imkanları təhlil olunur. Tədqiqatda davranışçı, konstruktivist və humanist pedaqoji modellər kontekstində şagirdyönlü təhsilin mahiyyəti və onun müasir təhsil fəlsəfəsindəki rolu açıqlanır. Araşdırmada həmçinin Azərbaycan Respublikasının təhsil siyasətini tənzimləyən normativ sənədlərdə bu yanaşmanın qəbul olunması ilə onun məktəb səviyyəsində real tətbiqi arasındakı fərqlər institusional müşahidələr əsasında göstərilir. Məqalə şagirdyönlü yanaşmanın Azərbaycan təhsil mühitində praktik imkanlarının dəyərləndirilməsinə yönəlib. Tədqiqat çərçivəsində ADA Məktəbində şagirdyönlü təhsilin tətbiqi modeli təsvir edilir və məktəb müəllimləri arasında keçirilən qısa sorğunun nəticələri əsasında bu modelin tətbiqinə münasibət ümumiləşdirilir.

Açar sözlər: Şagirdyönlü təhsil, davranışçı yanaşma, konstruktivizm, humanist pedaqogika, ADA Məktəbi.

STUDENT-CENTERED EDUCATION: THEORETICAL APPROACHES, AZERBAIJANI EXPERIENCE, AND THE ADA SCHOOL MODEL

HASAN HUSEYNLI

PhD in Physics, Physics Teacher, ADA School.

E-mail: hyhuseynli@ada.edu.az

<https://orcid.org/0009-0007-1663-412X>

To cite this article:

Huseynli H. (2026). Student-centered Education: Theoretical Approaches, Azerbaijani Experience, and The ADA School Model. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 715, Issue II, pp. 35–42

DOI:

10.30546/32898065.2026.2.0175.14

Article history

Received: 28.01.2026

Accepted: 03.04.2026

ABSTRACT

The article analyzes the main theoretical approaches to student-centered education and examines the formation and implementation of this concept within the Azerbaijani education system. The essence of student-centered education and its role in contemporary educational philosophy are explained in the context of behaviorist, constructivist, and humanistic pedagogical models. Based on institutional observations, the article highlights the differences between the formal adoption of this approach in the normative documents regulating the education policy of the Republic of Azerbaijan and its actual implementation at the school level. The article aims to evaluate the practical potential of the student-centered approach within the Azerbaijani educational context. Within the framework of the study, the model of implementing student-centered education at ADA School is described, and teachers' attitudes toward this model are summarized based on the results of a short survey conducted among school teachers.

Keywords: Student-centered education, behaviorist approach, constructivism, humanistic pedagogy, ADA School.

GİRİŞ

Şagirdyönlü təhsilin nəzəri əsasları və təhsil metodologiyaları sistemində yeri

Müasir pedaqoji düşüncədə şagirdyönlü təhsil (*student-centered learning*) anlayışı təhsilin məqsədi, məzmunu və təşkili prinsiplərinə dair fundamental yanaşma kimi formalaşmışdır. Bu yanaşmada şagirdə ənənəvi müəllimyönlü təhsil (*teacher-centered learning*) modelindən fərqli olaraq, tədris prosesinin passiv təlim obyektinə kimi deyil, öyrənmə fəaliyyətinin fəal və məsuliyyətli subyektinə kimi baxılır. Şagirdyönlü təhsil ideyasının formalaşması XX əsrin ikinci yarısından etibarən pedaqogika, psixologiya və təhsil fəlsəfəsində baş verən konseptual dəyişikliklərlə sıx bağlıdır.

Ənənəvi müəllimyönlü təhsil modeli, əsasən, davranışçı (*behaviorist*) yanaşmaya söykənir. Bu modeldə bilik ötürülməsi mərkəzləşdirilmiş proqramlar, standartlaşdırılmış məzmun və müəllimin dominant rolu vasitəsilə həyata keçirilir. Şagirdin fərdi maraqları, öyrənmə tempi və seçim imkanları ikinci dərəcəli hesab olunur. Behaviorizmin əsas nümayəndələri olan J.Watson və B.F.Skinnerin ideyaları təhsildə nəticəyönlü, ölçülə bilən davranış dəyişikliklərini ön plana çıxarıb, lakin öyrənmənin daxili motivasiya və mənalandırma aspektlərini kifayət qədər nəzərə almayıb (Skinner, 1953).

Buna alternativ olaraq formalaşan konstruktivist yanaşma şagirdyönlü təhsilin nəzəri əsaslarından biri hesab olunur. J.Piaget və L.Vygotskinin elmi irsinə əsaslanan bu yanaşmaya görə, bilik hazır şəkildə ötürülmür, şagird tərəfindən aktiv idrak fəaliyyəti nəticəsində mənimsənilir. Xüsusilə Vygotskinin “yaxın inkişaf zonası” konsepsiyası şagirdin potensial imkanlarının üzə çıxarılmasında təlimin fərdiləşdirilmiş şəkildə təşkilinin vacibliyini vurğulayır (Vygotsky, 1978). Bu baxımdan, şagirdyönlü təhsil öyrənməni sosial-interaktiv və mənalandırılmış proses kimi təqdim edir.

Şagirdyönlü yanaşmanın digər mühüm nəzəri

dayağı humanist pedaqogikadır. C.Rogers və A.Maslovun ideyalarına əsaslanan bu istiqamət təhsilin mərkəzinə şagirdin şəxsiyyətini, özünü reallaşdırma ehtiyacını və daxili motivasiyasını qoyur. Humanist yanaşmaya görə, effektiv öyrənmə yalnız o halda mümkündür ki, şagird özünü təhlükəsiz, dəyərli və qərarvermə prosesinin iştirakçısı kimi hiss etsin (Rogers, 1969). Bu kontekstdə şagirdyönlü təhsil yalnız metodlar toplusu deyil, eyni zamanda təhsil fəlsəfəsi kimi çıxış edir.

Təhsil metodologiyalarının ümumi klassifikasiyasında şagirdyönlü təhsil müəllimyönlü və məzmunyönlü modellərlə müqayisədə daha çevik və adaptiv sistem kimi xarakterizə olunur. Burada əsas diqqət tədris materialının “necə öyrədilməsinə” deyil, “şagirdin necə öyrəndiyinə” yönəldilir. Aktiv öyrənmə, problem əsaslı təlim (*problem-based learning*), layihə əsaslı təlim (*project-based learning*), diferensiallaşdırılmış tədris və reflektiv qiymətləndirmə kimi metodlar şagirdyönlü yanaşmanın praktik alətləri hesab olunur (Felder, & Brent, 2009).

Beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə UNESCO və İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD) təhsil sənədlərində də şagirdyönlü təhsil XXI əsrin əsas bilik, bacarıq və vərdislərinin – tənqidi düşüncə, əməkdaşlıq, yaradıcılıq və ömürboyu öyrənmə bacarıqlarının formalaşdırılması üçün əsas mexanizm kimi təqdim edilir. OECD-nin “Təhsil 2030: Öyrənmə Kompası” konsepsiyasında şagirdin seçmək azadlığı və məsuliyyətinin artırılması müasir təhsil sistemlərinin dayanıqlığının əsas şərtlərindən biri kimi göstərilir (OECD, 2019).

Beləliklə, şagirdyönlü təhsil ideyası pedaqoji nəzəriyyələrin təkamülü nəticəsində formalaşmış, davranışçı yanaşmanın məhdudiyətlərini aradan qaldıraraq konstruktivist və humanist dəyərləri özündə birləşdirən kompleks model kimi çıxış edir. Bu model təhsilin məqsədini yalnız akademik nəticələrlə deyil, şagirdin şəxsiyyət kimi inkişafı, müstəqil qərarvermə və məsuliyyət bacarıqlarının formalaşması ilə əlaqələndirir.

TARIXİ VƏ İNSTİTUSIONAL MÜŞAHİDƏLƏR KONTEKSTİNDƏ ŞAĞIRDYÖNLÜ METODOLOGİYAYA MÜNASİBƏT

Şagirdyönlü təhsil ideyasının Azərbaycan təhsil sistemində qəbulu və tətbiqi yalnız normativ sənədlər və rəsmi islahatlar müstəvisində deyil, eyni zamanda real məktəb təcrübəsi, müəllim hazırlığı və idarəetmə mədəniyyəti kontekstində nəzərdən keçirilir. Bu baxımdan, mövcud vəziyyətin dəyərləndirilməsi tarixi mərhələlər üzrə aparılır və bu mərhələlər arasındakı keçidlərin mahiyyəti və dinamikası xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Sovet dövrü: mərkəzləşmiş sistem və şagirdin “təlim obyektı” statusu

Sovet dövründə Azərbaycan təhsil sistemi ideoloji baxımdan ciddi şəkildə mərkəzləşdirilib və vahid dövlət modeli əsasında formalaşmışdır. Tədris planları, fənn proqramları və qiymətləndirmə meyarları ittifaq səviyyəsində müəyyən edilir, məktəbin və müəllimin qərar vermə imkanları minimuma endirilirdi. Bu sistemdə şagirdin fərdi maraqları və öyrənmə ehtiyacları deyil, standart nəticələrin əldə olunması əsas prioritet hesab olunurdu. Şagird tədris prosesində, əsasən, təlim obyektı kimi çıxış edir, onun təşəbbüskarlığı və seçim imkanları sistem tərəfindən təşviq olunmurdu. Təlim prosesi daha çox davranışçı (behaviorist) yanaşmanın prinsiplərinə əsaslanır; biliklərin mənimsənilməsi mexaniki təkrar və reproduktiv fəaliyyət üzərindən ölçülürdü (Kon, 1989). Müəllimin əsas funksiyası proqramın icrası, şagirdin funksiyası isə verilən tapşırıqların düzgün yerinə yetirilməsi idi.

Uzunmüddətli institusional müşahidələr göstərir ki, bu model şagirdlərdə intizam və akademik bilik bazası formalaşdırsa da, müstəqil düşünmək, seçim etmək və məsuliyyəti dərk etmək kimi bacarıqların inkişafını ciddi şəkildə məhdudlaşdırıb. Bu təsirin izləri müstəqillikdən sonrakı dövrdə də müəyyən müddət davam edib.

Dövlət müstəqilliyimizin bərpasının ilk illəri: anlayışların qəbulu və struktur problemlər

1990-cı illərin əvvəllərindən etibarən Azərbaycan təhsil sistemində yeni pedaqoji anlayışlar və beynəlxalq terminologiya tədricən rəsmi diskursa daxil edilib. “Şagirdyönlü təhsil”, “fərdiləşdirilmiş yanaşma”, “aktiv təlim metodları” kimi ifadələr normativ sənədlərdə və müəllimlər üçün hazırlanan metodik vəsaitlərdə istifadə olunmağa başlanıb (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 1999; 2000).

Həmin dövrə bağlı aparılan təhlillər göstərir ki, anlayışların qəbulu onların real praktikaya çevrilməsi ilə müşayiət olunmayıb. Bir tərəfdən maddi-texniki bazanın zəifliyi, digər tərəfdən müəllim hazırlığı sisteminin sovet modelinə əsaslanması şagirdyönlü yanaşmanın sistemli tətbiqinə imkan verməyib. Qiymətləndirmə mexanizmləri, əsasən, summativ xarakter daşıyıb, dərş prosesində şagirdin seçimi və təşəbbüsü isə epizodik hallarla məhdudlaşmışdır. Şagirdyönlü təhsil daha çox normativ hədəf kimi qəbul edilib, lakin məktəb səviyyəsində onun institusional mexanizmləri formalaşmayıb. Praktikiada isə müəllimyönlü model dominant olaraq qalmaqda davam edib.

Müasir mərhələ: islahatlar, alternativ modellər və ziddiyyətlər

2000-ci illərin sonlarından başlayaraq Azərbaycan təhsilində həyata keçirilən kurikulum islahatları şagirdyönlü yanaşmanın tətbiqi üçün yeni imkanlar yaradıb. Kurikulum sənədlərində öyrənmə prosesinin şagirdin fəallığına əsaslanması, formativ qiymətləndirmənin rolu və diferensiaslaşdırılmış tədris rəsmi şəkildə təsbit edilib (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 2009).

Eyni zamanda bəzi özəl və yarımmüstəqil məktəblərin, eləcə də beynəlxalq proqramlar tətbiq edən təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti şagirdyönlü təhsilin daha çevik və dərin formada reallaşdırılmasının mümkünlüyünü göstərib. Bu məktəblərdə aparılan müşahidələr şagirdlərin

qərarvermə prosesinə cəlb olunmasının onların akademik motivasiyasını və məsuliyyət hissini artırdığını təsdiqləyir.

Bununla yanaşı, müasir mərhələdə də ciddi struktur ziddiyyətləri mövcuddur. Mərkəzləşdirilmiş imtahan sistemi, nəticələrin, əsasən, kəmiyyət göstəriciləri ilə ölçülməsi və müəllimlərin yüksək dərs yükü şagirdlərin real seçim imkanlarını məhdudlaşdırır. Nəticədə, şagirdyönlü yanaşma çox zaman ayrı-ayrı dərs metodları səviyyəsində qalır, sistemli təhsil modeli kimi tam reallaşmır.

Azərbaycanda şagirdyönlü yanaşmanın institusional şərtləri

Aparılan təhlil və uzunmüddətli institusional müşahidələr göstərir ki, Azərbaycan təhsilində şagirdyönlü təhsilin effektiv tətbiqi yalnız metodik dəyişikliklərlə məhdudlaşa bilməz. Bu yanaşmanın uğurlu olması üçün:

- *şagirdin təhsil trayektoriyasının formalaşdırılmasında real seçim imkanlarının mövcudluğu,*

- *şagirdin maraq və akademik meyillərinə uyğun fənn diferensiasiyası və ixtisaslaşma imkanları,*

- *məktəb səviyyəsində çevik kurikulum mexanizmləri,*

- *qiymətləndirmə sisteminin şagirdin inkişaf dinamikasını əks etdirməsi*

əsas institusional şərtlər kimi çıxış edir.

Bu baxımdan, şagirdyönlü təhsil metod deyil, institusional mədəniyyət kimi formalaşmalıdır.

Şagirdyönlü təhsilin yalnız ayrı-ayrı innovativ məktəblərin təşəbbüsü kimi deyil, ümumtəhsil sisteminin müxtəlif seqmentlərində necə başa düşüldüyünü və tətbiq olunduğunu müəyyənləşdirmək məqsədilə ADA Məktəbi müəllimləri arasında sorğu keçirilib və 42 müəllim bu sorğunu cavablandırılıb.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, müəllimlərin təxminən 70%-i şagirdyönlü təhsili, əsasən, təlim prosesində fəallığın artırılması, şagirdlərin fikir bildirməsinə şərait yaradılması və fərdi yanaşma ilə əlaqələndirir. Bununla yanaşı, şagirdlərin fənn seçimi, tədris trayektoriyasının

fərdiləşdirilməsi və kurikulum səviyyəsində seçim imkanları kimi məsələlər bir çox məktəblərdə hələ də məhdud qalır.

Maraqlıdır ki, karyerasını ADA Məktəbində başlayan və ya əvvəllər yalnız özəl məktəblərdə çalışan 27 müəllimdən 23-ü (85 %) şagirdyönlü yanaşmanın tətbiqi imkanlarını daha yüksək qiymətləndirsə də, əvvəllər dövlət məktəblərində işləyən 15 müəllimdən 10-u (67%) bu yanaşmanın əsas maneələri kimi mərkəzləşdirilmiş kurikulum, zaman məhdudluğu və qiymətləndirmə sisteminin sərtliyini qeyd edib. Bu fərq, əsasən, institusional mühit və pedaqoji muxtariyyət səviyyələri ilə izah oluna bilər. Özəl məktəblərdə daha çevik kurikulum, resurs təminatı və idarəetmənin innovasiyaya açıq olması şagirdyönlü yanaşmanın tətbiqini stimullaşdırır və onun effektivliyi barədə daha müsbət qiymətləndirməyə gətirir. Dövlət məktəblərində isə mərkəzləşdirilmiş kurikulum, standartlaşdırılmış qiymətləndirmə və zaman məhdudluqları pedaqoji seçimləri məhdudlaşdıraraq bu yanaşmanın tətbiqinə dair daha tənqidi münasibəti şərtləndirir. Beləliklə, müşahidə olunan fərq fərdi yanaşmalardan deyil, sistemik struktur fərqlərindən qaynaqlanır.

Nəticələr göstərir ki, şagirdyönlü təhsil anlayışı tədris metodları səviyyəsində qismən qəbul edilsə də, onun strateji və struktur səviyyədə (fənn seçimi, ixtisaslaşma, fərdi təhsil trayektoriyası) reallaşdırılması hələ sistemli xarakter daşmır. Bu kontekstdə ADA Məktəbində tətbiq olunan fənn ixtisaslaşması modeli şagirdyönlü yanaşmanın daha dərin və ardıcıl forması kimi çıxış edir və digər məktəblər üçün alternativ model rolunu oynaya bilər.

ADA MƏKTƏBİ MODELİNDƏ ŞAGİRDYÖNLÜ TƏHSİLİN SİSTEMLİ TƏTBİQİ

Şagirdyönlü təhsil yanaşmasının praktik reallaşması ayrı-ayrı metodiki elementlərin tətbiqi ilə deyil, hər bir məktəbin ümumi təhsil fəlsəfəsi, kurikulum strukturu və idarəetmə prinsipləri ilə uzlaşdırılmış sistemli model tələb edir. Bu baxımdan, ADA Məktəbinin təcrübəsi

şagirdyönlü təhsilin institusional səviyyədə tətbiqinin konkret nümunəsi kimi diqqət cəlb edir. Azərbaycan təhsil mühitində şagirdyönlü təhsilin praktik reallaşması, əsasən, ayrı-ayrı metodiki təşəbbüslər və lokal təcrübələrlə məhdudlaşdığı halda, ADA Məktəbinin təhsil modeli bu yanaşmanın institusional səviyyədə tətbiqinin mümkünlüyünü nümayiş etdirən alternativ nümunə kimi çıxış edir. Məktəbin pedaqoji fəlsəfəsi şagirdi təlim prosesinin passiv obyekt deyil, təhsil qərarlarının fəal iştirakçısı kimi qəbul etməyə əsaslanır.

Pedaqoji yanaşma və qərarvermə mədəniyyəti

ADA Məktəbində şagirdyönlü təhsil təkcə dərslər metodları səviyyəsində deyil, məktəbin ümumi idarəetmə və qərarvermə mədəniyyətində öz əksini tapır. Tədris prosesinin təşkili zamanı şagirdin maraqları, akademik potensialı və gələcək hədəfləri nəzərə alınır. Bu yanaşma müəllim-şagird münasibətlərində də özünü göstərir: müəllim bilik ötürücüsü deyil, daha çox akademik mentor və bələdçi rolunda çıxış edir.

Aparılan institusional müşahidələr göstərir ki, bu model şagirdlərdə öyrənmə prosesinə qarşı daxili motivasiyanın formalaşmasına, öz seçimlərinə görə məsuliyyət hissəsinin güclənməsinə və akademik özünəinamın artmasına müsbət təsir göstərir.

Fənn seçimi və şagirdin təhsil trayektoriyası

ADA Məktəbi modelinin şagirdyönlü təhsili fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri fənn seçimində şagird iradəsinə üstünlük verilməsidir. Bu mexanizm şagirdlərin yalnız akademik nəticələrinə deyil, eyni zamanda onların maraq dairəsinə, gələcək təhsil planlarına və fərdi inkişaf perspektivlərinə əsaslanır (Hüseynli, 2025). Bu yanaşma şagirdin təhsil trayektoriyasını əvvəlcədən müəyyən edilmiş çərçivələrə salmaq əvəzinə, onu dinamik və fərdiləşdirilmiş proses kimi formalaşdırmağa imkan verir.

Şagirdlər seçdikləri fənlər vasitəsilə öz güclü tərəflərini inkişaf etdirir, eyni zamanda gələcək ali təhsil və peşə seçimləri üçün daha şüurlu qərarlar qəbul edirlər.

Müşahidələr göstərir ki, fənn seçimi prosesində şagirdlərin aktiv iştirakı onların akademik yükü daha rəşional planlaşdırmasına, öyrənmə motivasiyasının artmasına və nəticə etibarilə tədris prosesinə daha məsuliyyətli yanaşmasına səbəb olur.

Şagirdyönlü yanaşmanın akademik və sosial nəticələri

ADA Məktəbində tətbiq olunan şagirdyönlü model yalnız akademik göstəricilərlə məhdudlaşmır. Bu yanaşma şagirdlərin:

- müstəqil düşünmək,
- qərar vermək,
- məsuliyyət götürmək,
- akademik və sosial əməkdaşlıq kimi bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır.

Bu kontekstdə şagirdyönlü təhsil təlim nəticəsi deyil, inkişaf prosesi kimi dəyərləndirilir. Şagirdlərin öz seçimləri üzərində düşünməsi və bu seçimlərin nəticələrini dərk etməsi onları təhsilin passiv iştirakçısından aktiv tərəfdaşına çevirir.

ADA Məktəbi modeli: alternativ yanaşma

ADA Məktəbinin təcrübəsi göstərir ki, şagirdyönlü təhsil Azərbaycan təhsil mühitində yalnız nəzəri konsepsiya deyil, praktik və funksional model kimi tətbiq oluna bilər. Bu modelin əsas üstünlüyü şagirdin maraq və ehtiyaclarını təhsilin mərkəzinə qoymaqla yanaşı, akademik keyfiyyətdən imtina etməməsidir. Bu baxımdan, ADA Məktəbi modeli Azərbaycan təhsil sistemi üçün universal resept deyil, alternativ və genişləndirilə bilən nümunə kimi qiymətləndirilə bilər. Bu nümunə şagirdyönlü yanaşmanın metod deyil, sistem olaraq tətbiq edildikdə real nəticələr verdiyini nümayiş etdirir.

MÜƏLLİM BAXIŞLARI FONUNDA ŞAGİRDYÖNLÜ YANAŞMANIN MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİ

Yuxarıda təqdim edilən nəzəri və institusional müşahidələrin praktik təhsil mühitində necə qavranıldığını müəyyənləşdirmək məqsədilə ADA Məktəbi müəllimləri arasında qısa sorğu keçirilib. Sorğu nəticələrinin ümumiləşdirilmiş təhlili göstərir ki, müəllim mühitində şagirdyönlü təhsil anlayışı, əsasən, şagird fəallığının, daxili motivasiyanın və müstəqil düşünmənin artırılması ilə əlaqələndirilir. Bu yanaşma şagirdin təlim prosesində passiv deyil, məsuliyyətli və fəal iştirakçı kimi çıxış etməsinə kömək edir. Şagirdyönlü yanaşmanın effektivliyi müəllimin peşəkarlığı, fərdi ehtiyacları vaxtında müəyyənləşdirmə bacarığı və tədris prosesini elastik planlaşdırmaq imkanları ilə sıx bağlıdır. Müəllimlər qeyd edirlər ki, fərdiləşdirilmiş yanaşma yalnız metod seçimi deyil, həm də əlavə vaxt, resurs və planlaşdırma tələb edir. Bu baxımdan müəllimin dərs yükü və institusional dəstək mexanizmləri şagirdyönlü təhsilin davamlılığı üçün mühüm şərt kimi dəyərləndirilir.

Sorğu nəticələrində struktur məhdudiyətlərə dair ehtiyatlı yanaşma da müşahidə olunur. Xüsusilə zaman azlığı, mərkəzləşdirilmiş kurikulum çərçivələri və qiymətləndirmə mexanizmlərinin sərtliyi müəllimlərin bir qismi tərəfindən şagirdyönlü yanaşmanın praktik tətbiqində maneə kimi qeyd edilir. Dövlət məktəblərində çalışan müəllimlər bu məhdudiyətləri daha qabarıq şəkildə vurğulayır, özəl məktəblərdə isə tətbiq imkanlarının nisbətən geniş olduğu bildirilir.

Bütün bunlarla yanaşı, müəllimlərin ümumi mövqeyi şagirdyönlü təhsilin ideya olaraq qəbul edildiyini və onun təhsilin keyfiyyətinə müsbət təsir potensialına malik olduğunu göstərir. Cavablar təsdiqləyir ki, bu yanaşma ayrı-ayrı dərs metodları səviyyəsində qaldıqda məhdud effekt verir, lakin sistemli və institusional dəstəklə müşayiət olunduqda real nəticələr yarada bilər. Bu empirik rezonans məqalədə irəli sürülən tezislərin praktik təhsil mühitində də paylaşıldığını göstərir və ümumiləşdirilmiş nəticələrə

keçid üçün möhkəm zəmin formalaşdırır. Göründüyü kimi, müəllim baxışları fonunda aparılan ümumiləşdirmə şagirdyönlü təhsilin yalnız nəzəri prinsip deyil, həm də institusional şərtlər daxilində reallaşdıqda effektiv nəticələr verən yanaşma olduğunu bir daha təsdiqləyir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, şagirdyönlü təhsilin nəzəri əsasları və Azərbaycan təhsilində tətbiq dinamikası fonunda ADA Məktəbinin modeli bu yanaşmanın praktik reallaşmasının mümkünlüyünü sübut edir.

Şagirdyönlü təhsil ideyası XXI əsrin müasir pedaqoji düşüncəsində yalnız metodlar toplusu deyil, həm də təhsil fəlsəfəsi və institusional yanaşma kimi dəyərləndirilir. Nəzəri analiz göstərir ki, bu yanaşma behaviorist (davranışçı) və müəllimyönlü modellərin məhdudiyətlərini aradan qaldıraraq konstruktivist və humanist prinsipləri birləşdirir. Təhsil prosesi artıq passiv bilik ötürülməsi səviyyəsində deyil, şagirdin öyrənmə prosesində fəal və məsuliyyətli iştirakını təmin edən sistem kimi təşkil olunur.

Azərbaycan təhsilinin tarixi konteksti göstərir ki, sovet dövründən müasir mərhələyə qədər bu yanaşmanın qəbulu mərhələli və ziddiyyətli olub. Sovet dövründə şagird, əsasən, təlim obyekti kimi çıxış edərkən, dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonrakı illərdə şagirdyönlü terminologiya rəsmi diskursa daxil edilib, lakin real praktikada sistemli tətbiqi məhdud olub. Son illərdə aparılan kurikulum islahatları və bəzi alternativ məktəb modelləri şagirdyönlü təhsilin faktiki tətbiqinə imkan yaradıb. Lakin hələ də mərkəzləşdirilmiş qiymətləndirmə sistemi və institusional məhdudiyətlər bu yanaşmanın tam gerçəkləşdirilməsinə əngəl törədir.

ADA Məktəbinin təcrübəsi isə göstərir ki, şagirdyönlü təhsil yalnız deklarativ ideya kimi deyil, praktik, sistemli və nəticəyönlü model kimi tətbiq oluna bilər. Məktəbin pedaqoji fəlsəfəsi şagirdin təhsil trayektoriyasının fəal iştirakçısı olması, fənn seçimində iradəsinin nəzərə alınması və akademik mentorluq mexanizmlərinin tətbiqi üzərində qurulub. Bu

modelin nəticələri yalnız akademik göstəricilərlə ölçülmür; eyni zamanda şagirdlərin müstəqil düşünmək, qərar vermək, məsuliyyət və sosial əməkdaşlıq bacarıqları da inkişaf etdirilir. Beləliklə, ADA Məktəbi nümunəsi Azərbaycan təhsil sistemində şagirdyönlü təhsilin mümkün və effektiv alternativ model olduğunu göstərir.

Məqalənin nəticələrinə əsasən aşağıdakı əsas arqumentlər irəli sürülə bilər:

1. Şagirdyönlü təhsil nəzəri baxımdan behaviorist (davranışçı), konstruktivist və humanist pedaqoji modellərin inteqrasiyasıdır; bu onu həm akademik, həm də inkişafyönlü təhsil modeli edir.

2. Azərbaycan təhsilinin tarixi və institusional konteksti göstərir ki, şagirdyönlü yanaşmanın tətbiqi yalnız metodiki dəyişikliklərlə məhdudlaşa bilməz; məktəb idarəçiliyi, qiymətləndirmə mexanizmləri və müəllim hazırlığı ilə dəstəklənməlidir.

3. ADA Məktəbinin modeli praktik olaraq sübut edir ki, şagirdin maraqlarına əsaslanan, fənn seçimində onun iradəsinə üstünlük verən və akademik mentorluğu təmin edən yanaşmalar real nəticələr verir.

4. Bu təcrübə Azərbaycan təhsil sistemi üçün universal resept deyil, alternativ və adaptasiya edilə bilən model kimi qiymətlidir; digər məktəblər və proqramlar üçün tətbiq perspektivləri açıqdır.

Nəticə etibarilə, şagirdyönlü təhsil yalnız bir pedaqoji prinsip olaraq qalmaqla kifayətlənməməli, həm də təhsil sisteminin mərkəzi elementinə çevrilməlidir. Fənn seçimi, akademik və sosial bacarıqların inkişafı və şagirdin öyrənmə trayektoriyasının fərdiləşdirilməsi bu modelin əsas göstəriciləri kimi çıxış edir. ADA Məktəbinin təcrübəsi göstərir ki, Azərbaycan təhsilində şagirdyönlü təhsilin tətbiqi mümkündür və bu yanaşma həm məktəb, həm müəllim, həm də şagird üçün strateji üstünlüklər təmin edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- ¹ Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (1999). Təhsil islahatları üzrə konseptual sənəd. Bakı.
- ² Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (2009). Ümumtəhsil kurikulumları. Bakı.
- ³ Felder, R.M., & Brent, R. (2009). Active learning: An introduction. ASQ Higher Education Brief, 2(4).
- ⁴ Hüseynli, H. (2025). ADA Məktəbindən fənn ixtisaslaşmasına baxış: alternativ model. Azərbaycan Məktəbi, (4).
- ⁵ Kon, I.S. (1989). Psixologiya ranney yunosti. Moskva: Prosveshcheniye.
- ⁶ OECD. (2019). Learning Compass 2030. Paris: OECD Publishing.
- ⁷ Rogers, C. (1969). Freedom to Learn. Columbus, OH: Merrill.
- ⁸ Skinner, B.F. (1953). Science and Human Behavior. New York: Macmillan.
- ⁹ Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society. Cambridge, MA: Harvard University Press.